

מהלכות זכר למוזצית השקל ותענית אסתר עפ"י שו"ע - ופוסקים אזורונים

הקדמה

מנהג נתינת מעות "זכר למחצית השקל", לא מובא בתלמוד ולא הוזכר ברמב"ם ובטור וכן לא הובא בשו"ע על ידי מרן, אך הובא על ידי הרמ"א בהגה בשו"ע (סימן תרצד' סעיף א'): "יש אומרים שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו הזמן, זכר למחצית השקל... ב"כף החיים" כתב כי למרות שנראה שמרן אינו מחייב לנהוג מנהג זה כבר פשט המנהג גם בקרב הספרדים.

הוסיף ב"כף החיים" כי לפני הפרשת מעות "זכר למחצית השקל, ראוי לומר נוסח זה: "ריבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שבזמן שבית המקדש היה קיים היו ישראל נותנים כל אחד ואחד מחצית השקל בחודש אדר לעבודות בית המקדש, לכפר בעדם. ועתה בעוונותינו הרבים חרב בית המקדש ואין אנו יכולים לקיים מצווה זו של מחצית השקל, לכן יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שיהא שיח שפתותינו שקוראים פרשת מחצית השקל ונותנים כסף זכר למחצית השקל לצדקה, יעלה לפניך כאילו קיימנו מצות מחצית השקל בפועל היא וכל המצוות הכלולות בה במקום עליון".

אחר כך יאמר ויהי נועם ה'... ויקרא פרשת כי תשא עד "לכפר על נפשותיכם" ואחר כך יאמר לשם יחוד... הריני בא לקיים מצוות זכר למחצית השקל והרי אני נותן... לצדקה לתקן שורש מצווה זו וכל המצוות הכלולות בה במקום עליון, ואחר כך יאמר ויהי נועם וכו' ואחר כך ילמד משניות פרק ג' וד' במסכת שקלים. ואחר כך יתן את הכסף לגבאי בית הכנסת או לתלמידי חכמים וכדומה.

פְּרָטֵי הַלְבוּת

א. כתב הרמ"א בשו"ע (סימן תרצד - א): "יש אומרים שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו הזמן, זכר למחצית השקל... וכתב על כך ב"כף החיים" כי הרמ"א הביא את זה ב"יש אומרים" מפני שמנהג זה לא הוזכר ברמב"ם, בטור ובדברי מרן בשו"ע, אך עם כל זאת המנהג כדבריו, כדי לעשות זכר למחצית השקל שהיו נותנים ישראל באדר לעבודות בית המקדש.

ב. רשאים לתת את ה"זכר למחצית השקל" כבר מתחילת חודש אדר הסמוך לניסן ובמשך כל החודש. יש נוהגים ליתנם בתענית אסתר לפני תפילת מנחה, יש נוהגים ליתנם לפני תפילת ערבית בליל פורים, וכל אחד ינהג כפי מנהגו. (ילקוט יוסף ה')

ג. מנהג נתינת המעות "זכר למחצית השקל" נוהג במי שהוא למעלה מגיל עשרים שנה. ויש אומרים שאף נערים למעלה מגיל שלוש עשרה שנה יתנו מעות אלו, אך נשים פטורות מכך, ויש אומרים שאף נשים וילדים בקטנים מגיל שלוש עשרה שנה חייבים בכך. (ילקוט יוסף ה')

ד. מאחר וכיום מעות אלו הולכים לצדקה או לבניה ותמיכה בבתי כנסת ובתי מדרש, מי שיש באפשרותו טוב שיתן מעות גם עבור הילדים הקטנים, וכן אשה מעוברת תתן אף עבור עובריה, אך אין זו חובה. יש להזהר כאשר נותנים מעות אלו לומר שהן "זכר למחצית השקל" ולא "מחצית השקל". (ילקוט יוסף ה')

ו. מנהג הספרדים לתת סכום השווה לעשרה גרם כסף טהור, בהתאם למחיר הכסף בשוק העולמי. (כיום אדר ה- תשסז' מוערך ב 15 ש"ח).

ז. יש שנהגו לתת לצורך זה שלוש מטבעות מכסף הנקראות בשם "מחצית", אותן מניחים בקופת הצדקה המיוחדת ל"זכר למחצית השקל" וכל הרוצה לתת צדקה לקופה זו, קונה את המטבעות הללו בסכום הכסף שנותן לקופה, ולאחר שזכה בהן, נותנם לקופה "זכר למחצית השקל" ומכל מקום מקיימים מצווה זו אף בנתינת שטרות כסף או דבר שווה כסף. (ילקוט יוסף ה')

ח. מנהג האשכנזים לתת שלש חצאי מטבעות הנוהגים באותה מדינה (בארץ ישראל שלש מטבעות של חצי שקל), ויש הנוהגים לתת מחצית מטבע אחת.

הקדמה

בימי מרדכי ואסתר נקהלו בשלושה עשר לחודש אדר להלחם ולעמוד על נפשם מפני אויביהם והיו צריכים לבקש רחמים ותחנונים שיעזור להם 'להנקם מאויביהם. ומצאנו כשהיו ישראל ביום מלחמה, שהיו מתענים, שכן אמרו רז"ל שמשנה רבנו ע"ה ביום שנלחם עם עמלק היה מתענה. ואם כן בודאי גם בימי מרדכי היו מתענים באותו יום ולכן נהגו כל ישראל להתענות ב"ג באדר בכל שנה ושנה. צום זה נקרא תענית אסתר כדי לזכור שה' יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם. (עפ"י המשנה ברורה)

פְּרָטֵי הַלְבוּת

ט. מתענים ב"ג באדר ואם חל פורים באחד בשבת, מקדימים להתענות ביום חמישי. (מרן בשו"ע תרפו')

י. בערב שבת לא קובעים תענית בתחילה, מפני כבוד השבת, לפי שרגילים בתענית לומר סליחות ותחנונים ובערב שבת לא יתכן לעשות כן לפי שלא יוכלו לטרוח לכבוד השבת. (משנה ברורה)

יא. מי שהיה בדרך ושכח שמתענים ביום ה' ואכל ובלילה בא לביתו ושמע שהעולם התענה היום יתענה למחר בערב שבת. (משנה ברורה)

יב. מהר"ל לא היה מגיד ההלכה בתענית אסתר מפני שטרודים לקנות צרכי פורים, אלא אם חל פורים ביום א' והצום הוקדם ליום ה'. (משנה ברורה)
יג. צום זה נקרא "תענית אסתר", תענית זו היא זכר לתענית שעשו היהודים ביום יג' אדר ולא זכר לתענית שהתענו אסתר והיהודים אשר בשושן הבירה, שנמשכה שלשה ימים והייתה בפסח.

יד. תענית זה אינו חובה, לכן יש להקל בו בעת הצורך, כגון: מעוברות או מניקות או לחולה שאין בו סכנה, ואפילו רק כואבי עיניים, שאם מצטערים הרבה לא יתענו ויפרעו אחר כך. (הרמ"א בהגה)

טו. אם חל פורים ביום א', שמתענים ביום ה' שלפניו, וחל בו ברית מילה, מותר לאכול בסעודת המילה, ולמחר יתענו האוכלים. (הרמ"א בהגה).

טז. כל אדם בריא, צריך להתענות בתענית זו ולא לפרוש ממנה, ואף מי שקשה לו התענית, עליו להתאמץ ולהתענות, עם כל זאת יש הפטורים מתענית זו ואף אינם צריכים לפרוע תענית על תעניתם כמפורט:

- ☒ עוברות ומניקות (מניקה נחשבת גם עשירים וארבעה חודשים אחרי הלידה, אפילו אם אינה מניקה בפועל).
- ☒ חולה שעל פי קביעת רופא אינו יכול להתענות.
- ☒ חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה.
- ☒ שלשה בעלי הברית: אבי הבן המוהל והסנדק.

יז. מי שלא התענה עקב חולשה, כאב ראש וכדומה, צריך לפרוע תענית על התענית שהפסיד, בזמן הקרוב ביותר שאפשר לו.

יח. ילדים קטנים לפני בר או בת מצווה אינם צריכים להתענות, בתענית אסתר, אפילו לשעות, אך ראוי לחנכם לא לאכול ממתקים וכדומה.

אמרי בינה - אמרי זוז"ל בשבזו המידות הטובות

לדעת בעל ה"אורחות צדיקים" שלושים דברים שעל האדם לזכור בכל יום פעמיים, ולהכניסם בעמקי הלב, כדי שעבודתו תהיה מקובלת לפני הקב"ה, ותשא חן וחסד לפניו. בגיליונות הקודמים הובאו ארבעה עשר להלן הבאים:

הזובשי עשרה - שיזכור שהאדם מזמין צרכיו קודם שצריך, והוא אינו יודע אם יחיה עד שיהנה מהם אם לא, וההולך בדרך רחוקה איך הוא מזמין צידה לדרך - קל וחומר שנעשה כן לעולם הארוך שהוא דרך רחוקה, ופתאום שולח המקום שלוחו להביא האדם, שיקדים האדם להזמין צידה לדרך.

השישי עשרה - שיזכור האדם חבירו, בחורים וגבורים יותר ממנו, שהיו בהנאה גדולה ולא האריכו ימים, ואין המות מתעכב לבוא בכל שעה, ואין האדם שולט בו. [ויחשוב]: הנשמה היא פקדון בידו, ואינו יודע מתי יבוא בעל הפקדון ויתבע פקדונו, [הלא צריך] שימהר לנקות את הפקדון, ששייבהו נקי כאשר בא לידו. [אורחות צדיקים - שער הזכירה]